

Florian Bichir

RUSIA, DE LA A TREIA ROMĂ, LA OMULEȚII VERZI

Miturile fondatoare
ale politicii de agresiune

CUPRINS

RADIOGRAFIA UNUI ECUAȚII ÎNCĂ NECUNOSCUTE	7
RUSIA, DUȘMANUL NOSTRU NATURAL!	9
FACTORUL RELIGIOS CA INSTRUMENT DE PUTERE IMPERIALĂ	12
CONCEPTUL DE MESIANISM. MESIANISM RELIGIOS - MESIANISM NAȚIONAL	30
„SFÂNTA RUSIA“ - MITUL INȚEMEIIETOR AL IMPERIALISMULUI RUSESC	46
CONCLUZII. NEVOIA DE REFORMĂ A BISERICII: ÎNTRE KREMLIN ȘI BRUXSELLES	91
BIBLIOGRAFIE	102

Radiografia unui ecuații încă necunoscute

Acum opt ani, în 2015, îmi susțineam cel de-al doilea doctorat în științe politice cu reputatul istoric și geopolitician, generalul Mihail I. Ionescu. Rusia trecea printr-o criză financiară, iar la finalizarea acestui studiu științific problema Crimeii abia apărea la orizont. Rusia era un uriaș adormit, omul bolnav al mapamondului, pentru a-l parafraza pe John Russell care în astfel de cuvinte descria Imperiul Otoman în 1853, înaintea izbucnirii Războiului Crimeii. Capitalismul incipient se comporta ca un cancer generalizat care distrugea ce mai rămăsese din măreția fostei URSS. Ca să fiu sincer până la capăt, chiar și atunci când mi-am ales tema în 2012, mai mulți reputați profesori și-au exprimat nedumerirea. Se purta, ca și acum, zona Uniunii Europene, Integritate, iar ochii tuturor erau îndreptați spre zone geostrategice clasice și redundante: pericolul gaben și resurecția fanatismului islamic! Îndârjirea mea în a-mi apăra proiectul a fost catalogată drept o obsesie sau o pasiune, ca să folosesc un cuvânt blând. Nu sunt – Doamne ferește – vreun profesor sau analist care are darul viziunii sau al prezicerii. Cel mult al intuiției, bazată, ce-i drept, pe o bună cunoaștere a istoriei, care de cele mai multe ori este, dacă nu repetitivă, cel puțin ciclică, ca într-o spirală infinită. Radiografia făcută spiritului, mitului rusesc, și-a demonstrat valabilitatea, valoarea. Nu mă bucură decât din punct de vedere academic. Conflictul sau mai bine zis agresiunea Federației împotriva Ucrainei m-a determinat să re-public acest volum. Nu din vanitatea intelectualului care dorește să-și confirme propriile ipoteze, ci pentru că publicul românesc are nevoie de o cunoaștere profundă a fenomenului

rusesc. Îi sunt îndatorat peste măsură prietenului meu, domnului Dan Andronic, și colegilor de la „Evenimentul Zilei” și „Evenimentului Istoric”. Gratitudine tuturor!

Ianuarie 2023
dr. Florian BICHIR

Rusia, dușmanul nostru natural!

După ce citești excelentul eseu "Sfânta Rusie" al lui Alain Besancon (Editions de Fallois, 2012, Humanitas 2013) nu poți să nu te întrebi, precum autorul, care este miracolul acestei țări, acestui imperiu. Ce înseamnă acel intraductibil "suflet rus"? Pentru rus nu există moderație. Rusul este ontologic un extremist. Extremist în bine, cu o inimă mare, darnică, plină de generozitate, disprețuitor față de cele materiale. Totodată e crud, capabil de cele mai mari barbarii... Pușkin, Gogol și mai ales Dostoievski au creat acest spirit care năucește și astăzi Europa. Pentru că Europa nu a înțeles și nu va înțelege niciodată mentalitatea rusească. Vorbele lui Dostoievski: "Noi avem geniul tuturor popoarelor, dar avem în plus geniul rusc, așadar, noi vă putem înțelege, în timp ce voi nu ne puteți înțelege", a devenit un leitmotiv al Rusiei, indiferent dacă s-a petrecut sub țari, sub liderii comuniști sau după cei post-conflictul rece. "Noi vă putem înțelege, voi nu" e una din bazele panslavismului, alături de celebrul dicton al călugărului Filotei din Pskov: "Moscova este moștenitoarea marilor capitale ale lumii: prima Romă a căzut sub păgâni; a doua Romă a căzut sub turci; Moscova este a treia Romă, iar a patra nu va fi niciodată". Poate nu întâmplător ofensiva Rusiei se face sub aceleași coordonate. Iar Europa Occidentală nu a înțeles nimic din istorie, își frământă mintea în fața unor realități pe care nu le poate pricepe. Chintesența, motto-ul panslavismului și al re-deșteptării Rusiei este dat tot de Dostoievski. În "Demonii" un personaj spune: "Cred în Rusia", iar Tiutcev e mult mai clar: "În Rusia nu poți decât să crezi". Poate nu degeaba, de la Kremlin, noul țar, Putin, declară cu obstinație:

"v Rossiu mojn p tolko veri" (În Rusia nu poți decât să crezi). Da, Rusia a intrat în propriile sale coordonate, s-a întors la matcă.

Sufletul rusesc și mesianismul ortodoxiei rusești sunt fără îndoială fabuloase. Încântă, te incită și te seduc. Nu degeaba, căutând un "surplus de suflet" Franța, dar mai ales francezii, sunt leșinați după tot ce este rusesc. Marele actor francez Gerard Depardieu și-a luat cetățenie rusă și s-a autoexilat în țara lui Pușkin. Dacă aș fi fost francez puteam și eu să fiu exuberant în fața Rusiei. Român fiind, îmi pot permite doar să o admir cu răceală, cu un ochi critic. Pentru noi, românii, priviți ca o simplă haltă pentru că suntem așezați în drumul spre Constantinopol, apropierea de Moscova nu a fost benefică. Rezultatul? 13 invazii rusești, iar Rusia a devenit "dușmanul nostru natural", după cum a denumit-o celebrul om politic Tache Ionescu. Mă doare, dar nu pot vorbi despre Rusia în termenii în care o face Depardieu, deși poate mi-aș fi dorit. Francezii n-au o Basarabie și Bucovină, n-au sute de mii de români îngropați în Siberia, n-au simțit dragostea muscalului și nici cravașa sa civilizatoare. Cine nu a auzit de Kiseleff, de această șosea care străbate una dintre cele mai frumoase și mai respectabile zone din București? Numele oficial al șoselei este cel de Șoseaua General Pavel Dimitrievici Kiseleff și puțină lume știe cine a fost acest personaj. Conte Kiseleff (1788-1872) a fost comandantul trupelor rusești care au ocupat cele două principate românești, dar și președinte al Divanului (1828-1834). Numele său se leagă indiscutabil de „Regulamentul Organic”, în fapt o primă Constituție a Țărilor Române. Generalul rus și-a câștigat recunoștința a românilor. Mulți s-au grăbit să-l declare mai patriot decât românii. Când Regulamentul a fost gata, a fost convocată o adunare extraordinară de boieri. Președintele legal, Mitropolitul, a fost exilat. Karl Marx, în „Însemnări

despre români”, aduce o gravă acuzație, prezentată și de alți istorici: „Toți (adică și alți boieri) muriseră ca din întâmplare în aceeași săptămână, înainte de închiderea Obșteștei Adunări”. Cu alte cuvinte, asasinate. Și Marx adaugă: „Chiar în această Adunare, Kiseleff a găsit cu cale să introducă pe furiș un articol pe care nu l-a făcut cunoscut niciunuia dintre subscriși (un fals în acte publice). Pe ultimul sfert al ultimei pagini s-a adăugat următorul articol, prin care se răpea țării dreptul de autonomie”.

Cu toată această politică, Kiseleff va rămâne în conștiința românilor drept primul care a sistematizat orașul București. A înființat un corp de poliție, a făcut un corp de grăniceri, ca un prim sâmbure de forță armată. Se prevăd mijloace pentru construcția șoselelor. Stabilește regulamente pentru farmacii, pentru moașe, pentru copii găsiți. Reformează regimul penitenciar, instituie registre de stare civilă, stabilește o nouă organizare judecătorească. Întrebarea la care nu ne răspunde istoria este: o făcea pentru că ne dorea binele sau urmă să devenim o gubernie? Între noi și Rusia poate exista doar respect, nicidecum o dragoste pentru că aceasta e imposibilă!

dr. Florian BICHIR

Factorul religios ca instrument de putere imperială

Dinamica securității internaționale azi este extrem de complexă. De la încălzirea climatică la topirea calotei polare și de la proliferarea conflictelor interstatale la amplificarea amenințărilor de tip neconvențional, stabilitatea internațională este constant provocată. Suntem martorii azi ai unor războaie determinate de schimbările de climă - cazul Sudanului de Sud - de agresiuni masive, vizibile sau mai puțin vizibile (vezi Ucraina), precum și de tipologii mai noi sau mai vechi de confruntare (vezi ceea ce se cheamă „războiul hibrid” sau agresiunea cibernetică). O componentă însemnată a acestui tablou al violenței contemporane o reprezintă ingredientul religios al acesteia. Suntem obișnuiți de mai bine de o decadă să analizăm ceea ce se numește „islamism radical”, așadar o orientare religioasă radicalizată care este generatoarea unui palet largi de acțiuni teroriste pe însemnate porțiuni ale planetei. Deopotrivă, constatăm apariția (sau reapariția) unor formațiuni neobișnuite de tip statal de sorginte religioasă, așa cum este cazul în Orient cu Daesh, așa-numitul „califat islamic”, socotit ca una dintre principalele amenințări la stabilitatea globală.

Care este rolul religiei azi în formarea violenței contemporane? De ce mesajul pașnic și chemarea la pace specifică religiilor principale a lăsat loc manifestărilor radicale care amenință securitatea internațională? Doar religia islamică este terenul fertil al acestor radicalisme sau fenomenul îl constatăm și în perimetrul altor religii?

Pentru a răspunde la întrebările de mai sus ne-am pro-

pus să urmărim evoluțiile recente. Am observat la Est, în Ucraina vecină, declanșarea unui veritabil război între două popoare slave unite multiseclar și profesând aceeași confesiune, iar în perimetrul confruntării am identificat o latură religioasă deloc neimportantă. Stabilitatea regională a fost indiscutabil serios afectată de acest război dintre Rusia și Ucraina și continuă să fie fragilă. Rusia este azi supusă sancțiunilor internaționale, iar economia ei este serios afectată. Acordurile de încetare a focului între cei „doi frați pravoslavnici” - Minsk-1, din septembrie 2014 și Minsk-2, din februarie 2015 – își așteaptă încă implementarea pentru a soluționa pașnic înfruntarea. Rusia neagă că este implicată, dar liderul Kremlinului a lansat teoria că țara sa este datoare să apere „ruskii mir” oriunde se află, iar Donbasul ucrainean secesionist este majoritar rusesc din punct de vedere etnic. Biserica ucraineană – ortodoxă ca și cea rusă - este scindată între obediența față de patriarhia de la Moscova și cea de la Kiev. Există așadar un conflict interconfesional. Cum s-a putut ajunge aici? Iată întrebarea pe care și-au pus-o mulți observatori și analiști.

Nu mi-am propus în această teză de doctorat să evaluez fenomenul religios în ansamblul lui la eșalon global și să desprind fațetele vizibilității sale remarcabile în ansamblul securității internaționale. Numeroși analiști vorbesc de paradigma confruntării intra-islamice sunism-shiism, care ar caracteriza în ultima decadă Orientul Mijlociu. Un Iran shiit tinde, sub conducere teocratică, să dobândească hegemonia regională, ceea ce a trezit împotrivirea Arabiei Saudite shiite și a altor puteri vecine cu populația împărțind majoritar aceeași confesiune religioasă (istoricește știm că religia creștină a cunoscut după schisma din secolul XI o asemenea confruntare catolicism-ortodoxism, care s-a prelungit vreme de secole).

Dar, în cazul Ucrainei ne izbim de un fenomen nou. Chiar dacă nu putem vorbi de un prim război între două state majoritar ortodoxe (în secolul trecut astfel de războaie au avut loc mai ales între statele mici din Balcani), este însă clar că fenomenul este nou și merită studiat. Mai ales că este implicată Rusia, despre care știm că, în perspectivă istorică, s-a proclamat apărătoare a ortodoxiei și popoarelor ortodoxe. Este oare o recrudescență a mesianismului ortodox rusesc, hrănit de mitologia celei de a „treia Rome”? Ori este pur și simplu o anomalie istorică?

Am stabilit așadar restrictiv investigarea în cuprinsul acestei teze de doctorat la identificarea capacității de impact destabilizator la nivelul securității regionale al religiei la cazul bisericii ortodoxe, iar, datorită locului și rolului sistemic al Rusiei - de mare putere - am urmărit cu deosebire acțiunea acesteia în această privință. Mai ales că au fost observabile acțiuni directe ale ei. Iar pentru că România la rândul său, precum și Republica Moldova, sunt state cu populație majoritar ortodoxă, am studiat două cazuri legate direct de ele în ce privește impactul destabilizator al acțiunilor rusești în planul religiei.

Ideea unei solidarități ortodoxe nu este nouă, iar ea s-a coagulat mai tot timpul în jurul Moscovei. După căderea Constantinopolului sub turci și căsătoria marelui principe Ivan al III-lea al Moscovei (1462-1505) cu nepoata ultimului împărat bizantin - Sofia Paleologina), a început să circule în Rusia legenda despre Moscova ca fiind „a treia Romă”, mit ce va constitui baza ideologică a Imperiului Țarist.

Deviza călugărului Filotei expunea emfatic noua ideologie a Kremlinului și devenea pentru secole un motto al panslavismului. Rădăcinile slavofilismului merg până în secolul al XVI-lea, când ideea mesianică rusă se conturează în visul călugărului Filotei, care vede metamorfozarea

Moscovei în a treia Romă (după Roma papală și Bizanțul căzut sub turci). Filotei, un fost stareț al mănăstirii Elizarevo – Pskov explica în răspunsul său dat marelui cneaz Vasili, tatăl lui Ivan cel Groaznic, ceea ce va face din Rusia o aleasă în relația cu Hristos: Soborniceasca noastră Biserică este acum, în împărăția ta, singura care strălucește mai puternic decât soarele, prin dreaptă cinstire, sub soare; toate împărățiile pravoslavnice s-au adunat în împărăția ta; tu ești țarul creștin, singurul, pe toată lumea”. Conform acestei teze, poporul rus este teofor (purtător de Dumnezeu), deținător al adevărului divin.

De-a lungul istoriei, românii au fost priviți ca o simplă haltă pentru că suntem așezați în drumul spre Constantinopol, iar apropierea de Moscova nu a fost benefică. Rezultatul? 13 invazii rusești, iar Rusia a devenit “dușmanul nostru natural”, după cum a denumit-o celebrul om politic Tache Ionescu. Argumentul actual al unei identități, nu al unei Internaționale Ortodoxe, este foarte pragmatic.

În ianuarie 2006, până și Eli Salem, rectorul celebrei Universități din Balamand, cel mai mare centru educațional ortodox din Orientul Mijlociu, afirma că națiunile ortodoxe așteaptă ca Rusia să devină lider în lumea ortodoxă.

Apropierea de Rusia poate însemna un câștig enorm din punct de vedere energetic, la fel cum poate însemna o capcană anti-UE născută în laboratoarele secrete ale Kremlinului. Semnalul renașterii unei Rusii ca supraputere și a unei noi alianțe militare a fost ilustrat și de noua ofensivă religioasă a Bisericii Ortodoxe Ruse. Aceasta are, începând din ianuarie 2009, un nou patriarh în persoana fostului Mitropolit de Smolensk și Kaliningrad, Kiril, un ierarh de 62 de ani, care a condus timp de două decenii Departamentul de relații externe al Patriarhiei Moscovei. El este singurul oficial ortodox rus cunoscut marelui public din fostul spațiu

sovietic datorită unei emisiuni săptămânale televizate, intitulată „Cuvintele păstorului”. Alegerea sa s-a dorit a fi una providențială, care va marca spectaculos evoluția viitoare a Bisericii Ruse. Chiar în ziua în care Kiril era ales Patriarh, purtătorul de cuvânt al înaltei instituții eclesiale ruse anunța că icoana Maicii Domnului din Catedrala Iisus Mântuitorul, unde s-a întrunit Consiliul pentru alegerea noului patriarh, a început să plângă, știre mediatizată aproape de toate canalele media importante din Rusia. Evenimentul a survenit după ce însuși Kiril făcea cunoscut bilanțul realizărilor „erei” Alexei al II-lea: 804 mănăstiri, de la 22 în urmă cu 20 de ani, 29.236 de parohii, de la 6.893, și 203 episcopi, de la numai 74 în urmă cu două decenii. Toate aceste date și evenimente se doresc a învinge, în sfârșit, complexul, activ și astăzi, care a afectat Ortodoxia rusă vreme de aproape un mileniu.

Kiril, cel de-al 16-lea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse, vrea să regenereze biserica pe care o păstorește, în fapt o biserică multinațională, care cuprinde ruși, dar și ucraineni, bielorugi, români etc. Pe numele său de mirean Vladimir Mihailovici Gundyayev, fostul mitropolit de Smolensk și Kaliningrad ales întâistătător al “Sfintei Rusii” este un bărbat charismatic. Hobotnic, dar un bun cunoscător al culturii occidentale, ani buni de zile președinte al Departamentului pentru Relații Externe al Patriarhiei Moscovei. Adică un fel de ministru de externe al Bisericii Ortodoxe Ruse, omul care făcea și desfăcea totul în materie de diplomatie a bisericii pravoslavnice. De altfel, cei inițiați în problemele religioase știau de pe vremea Patriarhului Alexei al II-lea că Mitropolitul Kiril conducea Patriarhia Rusă, cel puțin la nivel extern.

O nouă eră pare a se deschide Ortodoxiei Ruse, gata să îndeplinească visul hegemonic aparent ratat de politic, acela de a obține Maicii Rusii statutul de a Treia Romă, poziție de